

Cengiz Aytmatov'un *Cemile* Adlı Hikâyesinde İnsanın Kendisi Olması Problemi ve Aşk

Cafer Gariper*

Cengiz Aytmatov'un *Cemile* Adlı Hikâyesinde İnsanın Kendisi Olması Problemi ve Aşk

Ünlü Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov, *Cemile* adlı hikâyesinde saf bir aşkın kendiliğinden doğup gelişmesini edebî metin seviyesinde aktarır. İnsanın iç yaşama ve coşku hâli olan aşkın, dışarıdan evlilik, gelenek ve toplum değerleri gibi birçok öğeyle baskılanmaya ve kuşatılmaya çalışılmasını hikâye eder. Sonunda iki genç insanın iç seslerini dinleyerek kendilerini çevreleyen dış şartlarla mücadelelerini ve kendileri olma uğraşını anlatır.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Aytmatov, *Cemile*, hikâye, aşk, insanın kendisi olması problemi.

Love and Man's Problem of Being Himself in Cengiz Aytmatov's story *Cemile*

Prominent Kyrgyz writer Cengiz Aytmatov depicts the spontaneous development of a pure love at a level of literary text in his story entitled *Cemile*. He narrates the story of love, which is the state of man's internal living and enthusiasm, being surrounded and pressured by a number of factors such as marriage, traditions, and social values. Then, he narrates the story of two young people who try to be themselves and cope with the external conditions surrounding themselves by listening to the inner voice.

Key Words. Cengiz Aytmatov, *Cemile*, story, love, Man's Problem of Being Himself.

---

* Yard. Doç. Dr., SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
gariper@fef.sdu.edu.tr

Ünlü Fransız şair ve yazarı Louis Aragon'un "(...) *bu hikâye bence dünyanın en güzel aşk hikâyesidir*"¹ diye nitelediği Cengiz Aytmatov'un 1958'de yayımlanan *Cemile* adlı uzun hikâyesi birçok dile çevrilmiş ve ilgiyle karşılanmıştır. Türkiye Türkçesine de birkaç defa çevrilen *Cemile*, sevilerek okunan eserler arasındaki yerini almıştır. Yazarının dünya çapında üne kavuşmasında ilk önemli adım olan *Cemile*'nin çok sayıda dilde, bu arada Türkiye Türkçesinde, sevilerek okunmasının sırrı, saf bir aşkın ve insanın kendisi olma yolunda gösterdiği çabanın, onun gerçekliği ile birleştirilerek tabîî ve içten bir anlatımla sunulmasında aranmalıdır. Cengiz Aytmatov'un *Cemile* adlı eseri, yasak bir aşkın ve bu aşk çevresinde hikâye kişilerinin kendisi olması yolunda verdiği mücadelenin hikâyesidir.

İnsanı diğer varlıklardan ayıran temel özelliklerden biri, benlik bilincine sahip olması, kendisine bir benlik inşa etme çabasına girişmesidir. İnsan, ancak benlik ve bu benliğe bağlı bir kimlik inşa ettiğinde kendilik değerlerine, buna bağlı olarak da kendisi olma hakkına sahip olabilmektedir. "*Kierkegaard'a göre benlik, insana yer yüzündeki ayrıcalığını kazandıran ve onu diğer varlıkların üstüne koyan, insanın kendisiyle insan olma onuruna erdiği bir durumdur.*"² Hayatın içerisinde "[b]ireyin ben olabilmesi, Tanrı ile kişisel ilişkisi evrendeki yeri ve anlamı gibi temel sorunlarla da ilgilidir. Benlik, kişinin hem kendisi, hem çevresi hem de Tanrı ile ilgisini kuran, kendisini bunların karşısında bir varlık olarak algılamasına neden olan bir gelişmedir."³ Kişinin kendisi olması, benliğinin derinliğinde saklı özüne ulaşmasıyla ilgilidir. Bu da kendisinin dışındaki yönlendirici, baskılayıcı öğelerin aradan kaldırılması, kendilik değerleriyle olan uzaklığın aşılması anlamına gelir. Kişinin kendisi olabilmesi ve kimliğine kavuşabilmesi yahut bir benlik inşa edebilmesi kendisini asıl benliğinden uzaklaştıran dış etkenlerle girişeceği mücadeleye bağlıdır.

Cemile, hikâyeye de adını veren tematik güç durumundaki genç kadının belirli bir dönemdeki hayat çizgisi ve yasak aşkı etrafında şekillenir. Hikâye, "*Cemile adlı evli genç bir kadının törelere karşı çıkararak yaşadığı bir yasak aşk sonucunda memleketini terk etmesi üzerine bina edilmiştir.*"⁴ Kurmaca dünyanın kahraman anlatısı Seyit, Cemile etrafındaki gözlemlerini, düşüncelerini ve duygularını lirik bir söyleyiş içerisinde Cemile'yi ve aşkı yücelten bir ifadeye kavuşturur. Bunda anlatıcının yasak bir aşkı yaşamak durumunda kalan asker-

¹ Şerif Hulûsi, "Önsöz", Cengiz Aytmatov, *Cemile*, (Çev Şerif Hulûsi), Yeni Dünya Yayınları, 5. baskı, İstanbul 1982, s 7

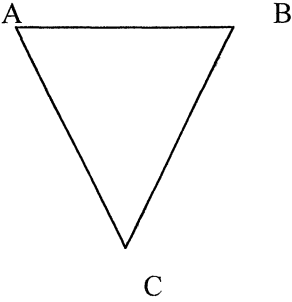
² Vefa Taşdelen, *Kierkegaard'ta Benlik ve Varoluş*, Hece Yayınları, İstanbul 2004, s. 79

³ Age, a y

⁴ Ali İhsan Kolcu, *Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s 115.

deki üvey ağabeyinin eşi Cemile'ye hayranlığı ile birlikte ona gönlünü kaptırmış olmasının da payı vardır. Araya belirli bir zaman aralığının da girmesiyle anlaticı, geriye dönüş tekniği ile dikkatlere sunduğu bu aşk macerasını, âdeta nostaljik, romantik, uzaktan kulağa çalınan, ama insanı kendi içinden kavrayan tanıdık ve yakıcı bir besteye dönüştürmesini bilir.

Cengiz Aytmatov'un *Cemile* hikâyesi, *gelenek-evlilik-aşk* çatışması üzerine kurulmuş bir olay örgüsüne sahiptir. Bu çatışmalar ağı insanı çevreleyen kurallarla yaşanan hayat arasındaki çatışmayı, başka bir söyleyişle önceden belirlenmiş kurallar bütünüyle insanın kendisi olmasını sağlayan hürriyeti arayışı arasındaki çatışmayı yansıtır. İnsan, ya toplumun belirlediği kurallar çerçevesinde hayatını sürdürerek kolektif yaşama biçimi içerisinde kendilik yitimine uğrayacak ya da, Cemile ile Danyar'da olduğu gibi, iç dünyasından gelen sesi dinleyerek yasak aşkın kapılarını aralayacak ve kendisi olacaktır. Hikâyedeki bu çatışmalar ağını şöyle basit bir şema ile gösterebiliriz:

Burada A geleneği, B evliliği, C ise aşkı temsil etsin. A'nın temsil ettiği gelenek toplum potansiyelinin gücünü bünyesinde barındırması ve yüzyılların yaşama biçimini model olarak dayatmasıyla yasak aşk üzerinde dıştan gelen baskı unsuru olur. B'nin temsil ettiği evlilik ise bağlılık, sadakat ve sorumluluk gibi daha çok kişinin iç dünyasında etki alanı kuran yapıya sahiptir. O da yasak aşkın üzerinde önemli bir baskı unsurudur. Gelenek ve evlilik tarafından baskılanmak istenen C ile ifade ettiğimiz aşk, kendine varlık alanı açmak için gelenek ve evlilik kurumuyla savaşmak zorundadır. Nitekim *Cemile*'de de öyle olur. Zira, büyük aşklar, iç sesin belirleyici olduğu yaşama alanları kurar. Çünkü çoğu zaman aşkın yasaları, toplum kurallarının ve geleneğin üzerinde işler.

Kahraman anlaticı Seyit, okuyucuya bir tabloyu sunarken tablonun içindeki resimden hareketle geriye dönüş tekniğine bağlı olarak on beş yaşındayken yaşadığı⁵

⁵ Cengiz Aytmatov, *Elveda Gulsarı / Yuzyuze / Cemile/ Oğulla Goruşme / Askerin Oğlu*, (Çev. Mehmet Özgül), Cem Yayınevi, İstanbul 1993, s. 219.

ve daha çok yardımcı-gözlemci karakter olarak katıldığı olaylar dizisini anlatma zamanının içinden nakletmeye başlar. Bu anlatımda, ana tema aşkla birlikte yan temalar olarak tabiat, hürriyet ve insanın kendisi olması teması da yerini alır. Anlatıcı, II. Dünya Savaşı yıllarında Kırgız köylülerinden oluşan bir “*avıl*”da sürdürülen gündelik yaşayışın içerisine karışan yasak aşkı tabii dekoru içerisinde sergileme yoluna gider.

Ailesinin tek çocuğu olan Cemile, erkek gibi yetişmiş, sözünü kimseden sakinmeyen, doğru bildiğini söyleyen ve yapan, serbest yaşama tarzını seven biridir. Erkeklerle at yarıştıran, onlar gibi arazide çalışan, onlardan çekinmeyen, gerektiğinde onlarla kavga edebilen Cemile, aynı zamanda “*açık saçık köy türküleri*”⁶ söyleyen, çevresindekilerle şakalaşan, gülen, eğlenen, aklına estiği gibi davranan uçarı, tekinsiz bir genç kadın tipini sergiler. Üstelik Cemile güzeldir. Anlatıcı, onun güzelliğini “*Kalın iki örgü yapıp omzuna salıverdiği saçları ince, uzun boyuyla ona pek yakışırdı. Başına sardığı beyaz yazmasını hafifçe alınına indirmesi düzgün esmer yüzüne ayrı bir güzellik verirdi. O güldükçe koyu lacivert badem gözlerinden sanki gençlik fışkırır, açık saçık köy türküleri söylerken bu gözlerde haşarı bir oğlanın bakışları parlardı.*”⁷ şeklinde tasvir ederek anlatır.

Cemile’nin rahat davranışlar sergilemesinde yetişme tarzının, serbest yaşama alışkın olmasının, henüz dört aylık evliyken eşi Sadık’ın askere alınışının, genç oluşunun ve özellikle çocuksu yaratılışından gelen kişilik özelliklerinin rol oynadığı söylenebilir. Buna rağmen Cemile, toplum değerlerine ve ahlâk kurallarına bağlıdır. Savaş yüzünden erkeklerin birçoğunun askerde olması sebebiyle diğer genç kadınlar köyde az sayıda bulunan erkeklerin cinselliğe kadar varan isteklerine boyun eğerken Cemile’nin Osman’ın ısrarlı isteğini geri çevirmesi de bunu gösterir. Nitekim, Cemile’yi doğruluğunun, dürüstlüğünün ve güzelliğinin yanında anlatıcının gözünde yücelten yanlarından biri de toplum değerlerine ve ahlâk kurallarına bağlılığı olur. Ancak, araya bütün bunlardan baskın aşk gibi başka bir unsur girince dengeler değişir. Çünkü “*aşk, insanı evrenin ritmine katar, kendine doğru götürür, onu kendinde (un sich) kılar. Böylece insan, özgürlük ve kölelik, birey ve toplum, biyolojik başlangıç ve manevi öz gibi temel kavramları yeniden tanımlama gereği duyar.*”⁸ Coşkun mizacıyla “*erkekleri tahrik etmekten âdeta gizli bir sevinç duyan*”, buna rağmen cinselliğini öne çı-

⁶ Age, s. 225.

⁷ Age, a.y

⁸ Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Otekileşme Sorunu ve Donuş İzlekleri*, Türksoy yay., Ankara 2004, s. 130.

karmayan Cemile,⁹ “*Danyar’la karşılaştığımda da aynı coşkulu, pervasız kişiliğe sahiptir; açık saçık türküler söyler, küfürler savurur, Danyar’la alay eder, eğlenir.*”¹⁰

Henüz büyüme özentisi içinde olan Seyit, yengesi Cemile’ye karşı hayranlıkla karışık kıskançlık duygusuna kapılır. Cemile’ye erkekler tarafından yapılan sataşmalar onu etkiler ve üzer.¹¹ Seyit, Cemile’ye karşı olan karışık duygularını, “*Evet, kıskanıyordum Cemile’yi, çünkü o benim için eşsiz bir varlıktı. Onun gibi güzel, bağımsız davranışlarında serbest bir yengem olduğu için gurur duyuyordum. Ayrıca yengemle aramızdan su sızılmıyordu, birbirimizden bir şey gizlemiyorduk.*”¹² şeklinde dile getirir. Cemile, aynı zamanda kayınvalidesinin, şahsında kendi gençliğini bulduğu gözdesidir. Komşu kadınların Cemile’nin pervasız sözlerini ve davranışlarını şikâyet konusu yapmalarına, kendisine problem olarak getirmelerine rağmen kayınvalidesi Cemile’yi savunur. Çünkü Cemile, başkaları gibi dedikodu yapmamakta, olumsuz davranışlar sergilememekte, gördüğü haksızlıkları ve yanlışları açıkça yüzlerine vurmaktadır. Bu da Cemile’yi kayınvalidesinin gözünde yükseltir.

Hikâyede anlatıcı, kurmaca dünyanın kişilerini çeşitli özellikleriyle tanıtırken yaşanan sosyal zamanı da dikkatlere sunar. II. Dünya Savaşı sebebiyle erkeklerin çoğunun askere alınmış olması, devlet görevlilerinin iş gücüne ihtiyaç duymasına yol açar. İşçibaşısı Orazmat, Cemile’nin de arabaya çuval yükleyerek istasyona tahıl taşımamasını ister. Cemile’nin kayınvalidesi her ne kadar buna karşı çıkarsa da sonunda devlet erki karşısında boyun eğmek zorunda kalır. Tahılları istasyona taşımaya başlayan Cemile ile Seyit, askerden yaralanarak dönen Danyar’la birlikte çalışmaya başlarlar.

Cemile’den sonra dikkatini Danyar’ın üzerine çeviren kurmaca dünyanın sesi Seyit, onun bu esrarengiz kişiliğini gözler önüne serer. Cemile’nin dışa yönelik mizacına, konuşkan, şakacı ve alaycı, çocuksu kişiliğine karşılık Danyar, kendi içine kapalı, insanlardan uzak duran, dalgın, az konuşan esrarengiz bir kişilik sergiler. Bu hâliyle o, önceleri çevresindeki insanlar için sevimsiz,

⁹ Ramazan Kaplan, “Kurgulama Tekniği Bakımından *Cemile* Hikâyesi”, Doğumunun 70 Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslar arası Bilgi Şöleni (8-10 Aralık 1998), Bildiriler, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 121.

¹⁰ Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Otekileşme Sorunu ve Donuş İzlekleri*, Türksoy yay., Ankara 2004, s. 131

¹¹ Olcay ÖnerToy, “*Cemile Üzerine Bir Değerlendirme*”, *Littera Edebiyat Yazıları*, nr. 5, Ankara 1994, s. 8.

¹² Cengiz Aytmatov, *Elveda Gulsarı / Yuzyuze / Cemile/ Oğulla Goruşme / Askerin Oğlu*, (Çev. Mehmet Özgül), Cem Yayınevi, İstanbul 1993, s. 229.

alay edilecek biri olarak belirir. Savaştan yaralanarak dönen, sakat kaldığı için sol bacağı, aksayan, uzun boylu, kambur, hayatta kimsesi bulunmayan Danyar, aynı zamanda yaşama tarzı ve asgarî seviyede sürdürdüğü insanî ilişkileriyle etrafında bir merak halkası oluşturur.

Savaş sebebiyle köyde az sayıda kalan diğer erkekler gibi kadınlara sarkıntılık etmeyen, hatta beraber çalıştığı Cemile'ye yönelen meraklı bakışlarının dışında kimseyle ilgilenmeyen Danyar'ın bu kişilik özelliklerinin Cemile üzerinde etkisi olduğu düşünülebilir. Ancak Cemile, varlığıyla Danyar üzerinde ayartıcı etkiyi yapmıştır. Danyar'ın Cemile'nin bütün taşkınlıklarına, pervasız davranışlarına, muzipliklerine ve kışkırtıcı şakalarına karşı kayıtsız kalıyormuş gibi görünerek bakışlarının onun üzerinde toplanması Seyit'in gözünden kaçmaz. Seyit bu durumu,

“Herkesin kaldırmayacağı bir şakaydı bu aslında. Fakat Danyar nedense hiç kızmazdı. Biz yanından geçerken, ayağa kalkıp kahkahayla gülen yengeme suskun bir hayranlıkla bakardı. Onu geçtikten sonra başımı geriye çevirdiğimde tozlar arasından onu hâlâ bakarken görürdüm. Bu her şeyi başlatan, babacan bakışlarda sönme bilmez, gizli bir özlemin izlerini her zaman fark etmişimdir.”¹³

şeklinde dile getirir. Önceleri Seyit, Cemile'ye hiç de lâıyk bulmadığı Danyar'la başkalarının alay etmesine sevinmekle yetinirken, zamanla bunu, içine Danyar'a karşı kıskançlığın karıştığı düşmanlık duygusuna kadar götürür. Ancak, gözlemci kahraman anlatıcının iç dünyasından geçenleri sergileme imkânı bulamadığı Cemile'nin de Danyar'a karşı ilgisinin olduğunu bazı davranış şekillerinden çıkarmak mümkündür. Cemile ile Seyit çuvalları vagona yüklerken zaman zaman Danyar'la merdivende karşılaşır. Danyar, tam hizalarına gelince Cemile'ye, “*yakıcı, üzgün bir bakışla bakar.*”¹⁴ Böyle durumlarda Cemile'nin belini doğrultması, elbisesini düzeltmesi, “*Danyar ona her seferinde yeni görmüş gibi bakarken*”,¹⁵ onun, bunu görmezlikten gelmesi, kimi zaman onunla kafasına estiği gibi alay etmesi, çevresini gözlemlemesini bilen ressam Seyit'in gözünden kaçmaz.¹⁶

Danyar'ın asıl kişilik imtihanı ve Cemile'nin gönlünde yer tutmaya başlaması tahlil işinde beraber çalıştıkları Seyit ile Cemile'nin çuval şakasıyla ortaya çıkar. Seyit ve Cemile Danyar'a şaka olsun diye çuvalardan birini fazla tahılla doldu-

¹³ Age, s. 239.

¹⁴ Age, s. 238

¹⁵ Age, a y.

¹⁶ Age, s. 238-239.

rurlar. İstasyonda kendisine oynanan oyundan habersiz yüz kiloluk çuvalı omuzlayan Danyar, Cemile ile Seyit'in oynadığı oyunu anlarsa da sakat bacağına rağmen gurur meselesi yaparak bu ağır yükü vagona kadar güçlülükle de olsa çıkarmaya kararlıdır. Danyar'ın sakat bacağıyla çuvalı taşırken yaşadığı zorluk ve bunun getirdiği tehlike Seyit'le Cemile'nin yaptıkları şakadan pişman olmalarına, suçluluk duymalarına yol açar.¹⁷ Danyar'ın tahıl dolu çuvalı büyük bir güçlülükle vagona taşınması esnasında yaşanan korku ve endişeye bağlı gerginlik bütün dikkatini Danyar'ın üzerinde toplayan Cemile'yi psikolojik olarak Danyar'a yaklaştıran ilk dikkate değer hareket olur. Oynanan oyundan dolayı, içine suçluluk duygusunun da karıştığı bu yakınlaşma, aslında bilinçaltında alttan alta oluşan bir yönelişin güç bir durum karşısında ortaya çıkmasından başka bir şey değildir.

Bu hâdiseyi takip eden günlerden birinde yine arabalarla tahılları istasyona götürdükten sonra dönerlerken Cemile'nin söylediği türküyü kesip aralarındaki şakadan kaynaklanan kırgınlığı, konuşmamanın ve suskunluğun açtığı geniş boşluğu aşmak, kapatmak için Danyar'dan türkü istemesi üzerine Danyar, önce türkek bir sesle türkü söylemeye başlar. Danyar'ın güzel ve etkileyici bir sesi vardır. Onun söylemeye başladığı türküler dokunaklı, tutkulu ve coşkuludur. Danyar'ın söylediği türkülerde kelimeler yok gibidir. Onun sesinde kelimelere gerek kalmadan insanın engin ruhunu ardına kadar açan büyümlü bir kudret vardır. Danyar'ın türküleri hem dağların, hem de bozkırların musikisidir. Claud-Lévis Strauss'un da ifade ettiği gibi musiki yönüyle türküler, hayatın seslere gömümlü gizli anlamını içerirler.¹⁸ İnsan benliğini varlık âlemini içten ve dıştan sezmede titreşime geçiren, insanı bir üst algılama alanına taşıyan bu türkülerden Cemile ve Seyit çok etkilenir. Danyar'ın sesi gerçekten güzel ve etkileyicidir. Seyit'e göre bu türkülerde kendisinin bile anlatamayacağı bir şeyler vardır. Bütün bunlar Danyar'dan beklenilmeyen şeylerdir. Hatta Seyit şaşkınlığını,

“Beni en çok şaşırtan söylediği türkünün tutku dolu yakıcılığıydı. Söyleyenin duyduğu coşkuyu başkasında da uyandıran, en gizli düşünceleri canlandıran şeyin bir türkünün neresinde bulunduğunu ne o zaman anlayabildim, ne de şimdi anlıyorum. Türkü söyleyenin sesi miydi bu, yoksa ruhandan kopup gelen tutkusuydu, orasını bilmem.

(...) Hemen hemen hiç sözü olmayan, fakat insan ruhunun kapısını ardına kadar açan bir türküydü bu. (...) Türkülerden biri biter gibi olurken bir yenisinin titreyen ezgisi uyuyan bozkırı uykusundan kaldırıyor. Silkinen bozkır kulağına

¹⁷ Age, s. 244.

¹⁸ Claud-Lévis Strauss, *Mit ve Anlam* (Çev. Şen Süer-Selahattin Erkanlı), Alan Yayınları, İstanbul 1986, s. 61.

hoş gelen bu tanıdığı türküyü dinlerken teşekkür ediyordu sanki. Tırpan bekleyen olgunlaşmış sarı ekinler geniş dalgalarla dalgalanıyor, sabahın ilk aydınlığı baskıların üzerine düşüyordu.”¹⁹

şeklinde romantik duyuş çerçevesinde ortaya koyma ihtiyacı duyar. Seyit, ne o güne kadar ne de o günden sonra böyle etkileyici bir türkü dinlemiştir. Fakat, Seyit’i düşündüren Danyar’a bu güzel türküleri söyllettirenin ne, ya da kim olduğudur. Çünkü, bir kişinin sesi ne kadar güzel olursa olsun âşık değilse bu kadar tutkulu, yakıcı, coşkulu türküler söyleyemez. Türkülerin etkileme gücünde ezgi ve ses önemli rol üstlenir. Çünkü ezgide ve seste Danyar’ın bütün bir ruh dünyası belirir. Uzun boyu, hafif kamburu ve aksayan bacağıyla görünürlük kazanan fizikî yapısının olumsuzluk yüklenişinin aksine türkülerde beliren iç dünyasının zenginliği ile Danyar, insanları etkileme gücüne sahiptir. /

Danyar’ın çözülemeyen, anlaşılamayan tuhaflıklarının sebebi artık çözülmeye ve anlaşılmaya başlanmıştır. Danyar âşıktır ve bu aşk derin bir aşktır. Danyar hayat âşığı, toprak âşığı, tabiat âşığıdır. O, bu aşkını içinde saklamakta, türkülerinde yaşamaktadır. Danyar’ın herkesten farklı bir ruh zenginliğine sahip olduğunu ortaya koyan bu türküler, her şeyi kontrolü altına alan gelenekli yaşama biçimine, içinde kaynaşan duyguları baskı altında tutan güce, ölümün her şeyi silen, yok eden kaotik varlığına karşı aşkın coşturucu, çoğaltıcı, diriltici, hürriyetçi özünü temsil eder. İnsanın kurallarla çevrelenmiş, tutsaklaştırılmış özünü serbestleştirerek kendisi olabileceğini yine kendisine sezdirir. Bu sebeple Danyar’ın söylediği türküler Cemile’nin üzerinde derin etki yapar. Zira o, bu türkülerini Cemile’nin isteği üzerine, onun için söylemiştir. Cemile’yi, hatta anlatıcı Seyit’i bile derinden etkileyen, Danyar’ın insanın iç dünyasını bütün çıplaklığıyla veren türkülerdeki sesi kavrar ve kuşatır. Artık Danyar, o güne kadar kazanmış olduğu imajdan sıyrılarak bu türkülerde beliren kişiliğiyle Cemile’nin ve Seyit’in gözünde üst bir kimliğe kavuşur. Danyar’ın söylediği türkülerdeki “*gizli anlam, tüm değişik zaman, mekân ve karakterleri ortak bir estetik bilinç etrafında toplar, onlara manevi bir kimlik kazandırır. İnsan, zamanı aşmanın yolunu buldukça, ebedi varoluşu da içinde duyumsar.*”²⁰

Sadık’la dört aylık evliliğinin üzerinde değişiklik yapmadığı Cemile, Danyar’a gönlünü kaptırdıktan sonra birden değişmeye başlar.²¹ Söylentilere göre daha önce

¹⁹ Cengiz Aytmatov, *Elveda Gulsarı / Yuzyuze / Cemile/ Oğulla Görüşme / Askerin Oğlu*, (Çev. Mehmet Özgül), Cem Yayınevi, İstanbul 1993, s. 245-246.

²⁰ Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Otekeleşme Sorunu ve Donuş İzlekleri*, Türksoy yay., Ankara 2004, s. 126.

²¹ Age, s. 131.

Cemile, bir at yarışında Sadık'ı geçmiş, bunun üzerine yenilgiyi hazmedemeyen Sadık da Cemile'yi kaçırmıştır. Hikâyenin kurmaca dünyasında zayıf kalan bir başka söylentiye göre ise birbirlerini severek evlenmişlerdir.²² Evlenme şekilleri ne olursa olsun hikâyeden anlaşıldığına göre bu evlilik biyolojik beraberlikten öteye gitmemiştir. Sadık'la evliliği Cemile'yi değiştiren ve dönüştüren yapıda gelişmemiştir. Sert kayalıkların üzerinden akan sular gibi ona nüfuz etmeden geçip gitmiştir. Oysa Danyar'a gönlünü kaptıran, gelenekle evlilik hayatının çevrelediği Cemile, büyük değişim yaşar. Artık lafını esirgemeyen, şakacı, şen genç kadın gider, yerine “*pırlıtsı sönen gözlerine duru bir bahar hüznü gelip*” yerleşir.²³ Yol boyunca konuşmaz, kara kara düşünür, “*dudaklarında bazen belli belirsiz, hülyalı bir gülümseme belirir; yalnız kendinin bildiği mutlu bir olaya sevindiği*”²⁴ anlaşılabilir bir gülümsemedir bu. Bazen de sırtında çuvala duruverir, “*önündeki coşkun dereyi geçmekten korkuyormuş gibi şaşkın şaşkın bekler*”,²⁵ Danyar'la karşılaşmamaya çalışır, bakışlarını ondan kaçıtır.²⁶ Böylece bir ilk aşkın dramatik çatışmalar alanına girmiş olur. Bu çatışmanın ne kadarını sosyal benlikle kişinin gerçek benliğinin arasındaki gerilimin kurduğunu öğrenemeyiz. “*Gece sabahlara kadar uyuyamaz ve ağlar. Tanık bakış açısı, onun iç dünyasına gereğince nüfuz edemediği için, gece uyumadığı zamanlar, yıldızlara bakıp neleri düşlediğini, ne tür çatışmalar yaşadığını ne yazık ki, bilemiyoruz. Fakat aşkın, onu, ataerkil bir toplumda tüm geleneksel değerleri karşısına alacak kadar sardığı ve değiştirdiği kesindir.*”²⁷ Artık Cemile'nin iç dünyasında yatan karanlık, durgun, büyük yeraltı suları uyanmıştır. Cemile, kendisine zıt kutupta bir yaratılışa sahipmiş gibi görünen Danyar'ın ruhunda kendi ruhunun aynasını bulmuştur. Sonunda aşkın kendini öne çıkaran diriltici, değiştirici, dönüştürücü ve o yakıcı enerjisi iki ruhu sarar, aynı potada eritir. Çünkü, “[*k*]endısından kaçılması mümkün olmayan (yazgısal) olay mantıksal olarak açıklanabilen değil, belli bir noktadan sonra tüm nedenselliklere karşı direnen, başka bir boyuttan gönderilmiş, gizli bir amaca sahipmiş gibi görünendir.”²⁸ Cemile ile Danyar'ın önlerinde açılan yol kendileri olmak ve yazgılarını yaşamaktır.

²² Cengiz Aytmatov, *Elveda Gulsarı / Yuzyuze / Cemile/ Oğulla Goruşme / Askerin Oğlu*, (Çev. Mehmet Özgül); Cem Yayınevi, İstanbul 1993, s. 223.

²³ Age, s. 249.

²⁴ Age, a. y.

²⁵ Age, a. y.

²⁶ Age, a. y.

²⁷ Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Otekileşme Sorunu ve Donuş İzlekleri*, Türksoy yay., Ankara 2004, s. 131.

²⁸ Jean Baudrillard (Çev. Oğuz Adanır, Leyla Yıldırım), *Anahtar Sozcukler*, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005, s.81.

Bu saf ve yasak aşk, zaman zaman dalgalanmalar da yaşar. Bir gün Cemile'ye eşi Sadık'tan mektup gelir. Bunu fark eden Danyar, üzüdür ve istasyondan at arabasıyla hızla uzaklaşır. Ama Cemile'nin Danyar'ı bularak söylediği sözler Danyar için çok şey ifade eder:

“Seni ona değışeçeğimi mi sandın? Hayır, yapamazdım bunu. Çünkü Sadık hiçbir zaman sevmedi beni. Tanrı selâmını bile mektubun en sonuna kordu. Gecikmiş sevgisi kendinin olsun, artık istemiyorum onu. Başkasının ne diyeceğine de aldırdığım yok. Sevgilim sensin, garibim, seni kimselere vermem. Çoktandır vurgunum sana; meğer bilmeden de sever, beklermişim seni. Beklediğimi bilmiş gibi bana geldin işte...”²⁹

Cemile, bu sözleriyle aşkını açıkça itiraf etmiş ve aşkın gerçekliğine çıkmış olur. Onun “*meğer bilmeden de sever, beklermişim seni*” sözü, aşkı iki insanın karşılaşmasının öncesi zamana doğru genişleterek bir yazgıya dönüştürür. Danyar da Cemile'ye benzer şekilde sevgi sözleri söyler. Ataerkil yaşama biçimi içerisinde iki sevgilinin önünde tek yol vardır artık, o da kaçmak!.. Sonunda Cemile ile Danyar, sonbaharın soğuk günlerine kadar bekledikten sonra bir aşkın uzun sürmüş şafağında akşamın karanlığına karışarak kaçarlar. Böylece kendilerini çevreleyen geleneğin, aile bağının, toplum baskısının ve evlilik kurumunun çemberini kırıp aşklarıyla var olabilecekleri alana çıkmış olurlar. Ancak, akşamın karanlığıyla çıkılan bu alanda yazgılarının onları nereye taşıyacağını bilinmediği bir belirsizlik vardır.

Cemile'nin Danyar'la kaçması başta ailesi olmak üzere köylüler tarafından hiç hoş karşılanmaz. Köylüler Cemile'yi budala olarak görürler, böyle varlıklı bir aileyi terk edip Danyar gibi kimsesiz ve yoksul biriyle gitmekle kısmetini, mutluluğunu bitirdiğini söylerler. Fakat, kimse Cemile'nin iç dünyasında çalkalanan duygularını düşünmez. Cemile'yi tek destekleyen kişi, bu aşka baştan beri şahit olan ve Cemile'yi gizli gizli sevdiği hâlde onların kaçmalarına göz yuman hikâyenin anlatıcısı Seyit olur. Seyit, Danyar'da kimsede görmediği bir ruh zenginliği olduğunun ayrımına ulaşmıştır. Ayrıca Cemile'yle Danyar'ın birbirlerini gerçekten sevdiklerinin de sezgisine sahiptir. Bu sebeple Seyit, üvey ağabeyine, aile bağlarına ihanet etme pahasına hayatın gerçeğine, iki insanın gerçeğine bağlı kalır ve için için bu aşkı destekler. Zira, aşkın saflığı, derinliği ve büyüklüğü, kadın ve erkeğin uyumu onu içinden kuşatmıştır.

²⁹ Cengiz Aytmatov, *Elveda Gulsarı / Yuzyuze / Cemile/ Oğulla Gorusme / Askerin Oğlu*, (Çev. Mehmet Özgül), Cem Yayınevi, İstanbul 1993, s. 260

Eserdeki tek aşk, Cemile ile Danyar arasındaki aşk değildir. Yaşanan aşklardan biri de, yer yer temas ettiğimiz, bütün hikâyeyi okuyucuya aktaran kahraman anlatıcı Seyit'in Cemile'ye olan tek taraflı aşkıdır. Olay örgüsünün cereyan ettiği sırada henüz on beş yaşına yeni girmiş olan Seyit, bu tutkulu aşkı kendi çizdiği resim tablosunun çevresinde şöyle dile getirir:

“İşte gene o ufak, çerçevesi gösterişsiz tablonun karşısına geçmiş, seyrediyorum. Yarın sabahtan köye gideceğim için, sanki bana iyi yolculuklar dilemesini bekliyordum gibi, gözlerimi alamıyorum ondan.

Bu tabloyu daha hiçbir sergide göstermedim. Köyden akrabalarım gelince de köşe bucak saklarım. Gerçi resim utanılacak gibi değil ama iyi bir sanat eseri de sayılmaz. Gösterdiği toprak parçası kadar yalın bir çalışma bu.

Tablonun derinliğinde solgun bir sonbahar göğü görünüyor. Uzaktaki sıradağlar üzerinden alaca bulaca bulutlar geçmekte. Ön sırada ise pelin otlarıyla kaplı, sarı kırmızı karışımı düz bir ova uzanıyor. Yakında yağın yağmurlardan hâlâ ıslak, koyu renkli bir yol kesmiş ovayı. Yolun iki kıyısından dalları kırık, bodur, kuru çalılar yan yana dizilmiş. Yağmurların sildiği tekerlek izleri boyunca iki de ayak izi var. İzler uzaklaştıkça belirsizleşiyor; yolcular bir adım daha atsalar, tablonun dışına çıkacak sanırsınız. Bunlardan biri... Fazla ileri gittim, burada duralım biraz.”³⁰

Bu ifadelerden Cemile-Danyar aşkının ve Seyit'in Cemile'ye olan gönül bağının bir resme dönüştüğünü ve Seyit için özel anlam taşıdığını çıkarabiliriz. Ancak, Seyit'in Cemile'ye olan çocuksu gönül bağından Cemile-Danyar aşkı daha belirleyici ve üstün bir görünüm kazanır. Seyit'in bu aşka saygı duyması ve sonunda yengesi Cemile ile Danyar'ın bir akşam üzeri kaçmalarına göz yumması da bunu gösterir. Ayrıca Seyit'in ancak Cemile ile Danyar'ın kaçışı sırasında Cemile'ye karşı olan duygularının aşk olduğunun farkına varması, bu aşkın tek taraflı gelişmiş olması da ayrı etkenlerdir. Seyit, Cemile'nin Danyar'la kaçarak kendisinde bıraktığı boşluğu onların resmini çizerek doldurmaya çalışır. Nitekim, herhangi bir yere gideceği zaman resmi sakladığı yerden çıkarıp bakması, psikolojik olarak resimden destek alması bu çerçevede anlam kazanır. Diğer yandan Cemile-Danyar aşkı, Seyit'in çizgileriyle görünürlük kazanırken aynı zamanda ebedileşir. Çizilmiş resmin taşkalarından saklanması bu aşkı Seyit'in dünyasında özel ve değerli kılar.

Hikâyenin sonunda Seyit, Danyar'ın söylediği türkülerle Cemile-Danyar aşkını, tabiatı ve resmi bir noktada birleştirir. Bu birleştirmede hayatını derinden

¹⁰ Age, s. 219.

etkileyen belirli bir yaşanmışlığın bıraktığı derin izler vardır. Cemile ile Danyar'ın aşkını gözlemleyen, bu aşkı bir tarafıyla kendi iç dünyasında yaşayan Seyit, bu iki kişiyi resmetme isteğine kapılır. İstek, gittikçe içine korkunun da karıştığı coşkuya dönüşür. Sonunda Seyit, Cemile ile Danyar'ın resmini yapar. Fakat, bu ilk resmi Cemile görür ve Seyit'in elinden alarak koynuna koyar. Seyit resim okulundan sonra gittiği akademiden mezun olurken tekrar Cemile ile Danyar'ın resmini yapma ihtiyacı duyar. Çünkü Cemile ve Danyar'la beraber geçirdiği o yaz, onun hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Sanat eseri bir tarafıyla insanın mutlu yaşama anlarını ebedileştirme arzusunun ürünüdür. Belki de Cemile ile Danyar'ın kaçmasıyla onların yeni yaşama alanlarının dışında kalan Seyit, yaptığı tablo yoluyla onlarla yeniden birleşme yolunu arar. Beraber istasyona tahıl taşıdıkları yaz boyunca iki âşığı nasıl seyretmişse tıpkı onun gibi artık resim tablosundaki figürlerini seyretmekte, resim yoluyla onlarla ortaklaşan yaşama alanı kurmaktadır.

Cengiz Aytmatov'un *Cemile* hikâyesi, maddî arzuların, çıkarların, ihanetlerin, kıskançlıkların ve intikam duygularının kirlenmediği, kendiliğinden doğurmuş bir yasak aşkın hikâyesidir. Üzerinde cereyan ettiği coğrafya ve onun da üzerinde yaşayan insanlar gibi saf ve çıplaktır. Bu sebeple olsa gerek hikâyenin yayımlandığından bir yıl sonra *Cemile*'yi Rusçadan Fransızcaya çeviren Louis Aragon, onu batı edebiyatlarının büyük aşk romanlarıyla ve tiyatro eserleriyle karşılaştırarak,

“İşte şimdi şurada, Villon'un, Hugo'nun, Baudelaire'in Paris'inde kralların ve devrimlerin Paris'inde; ressamın yüzyıllık Paris'i olmakla övünen, her taşı ya bir tarihi, ya bir efsaneyi hatırlatan şu Paris'te, bir şarkıda dendiği gibi, öyle çok âşık yaşamış ki, hangisini alacağımı bilemiyorum... Her şeyi görmüş, geçirmiş, okumuş şu Paris'te, Werther, Bérénice, Antoine ve Kleopatra, Manon Lescaut, Education Sentimentale, Dominique, hepsi birdenbire gözümden düşüverdi. Çünkü, ben Cemile'yi okudum. Roméo Juliette, Paolo ve Francesca, Hernani ve Dona Sol, artık bunların hiçbiri gözümde değil, çünkü, ben İkinci Cihan Savaşının üçüncü yılı yazında, 1943 yılının o Ağustos gecesinde Kurkureu vadisinde bir yerde zahire arabalarıyla giden Daniyar ile Cemile'ye, bunların hikâyesini anlatan küçük Seyyit'e rastladım.”³¹

deme ihtiyacı duyar.

³¹ Louis Aragon, “Dünyanın En Güzel Aşk Hikâyesi”, Cengiz Aytmatov, *Cemile*, (Çev. Şerif Hulûsi), Yeni Dünya Yayınları, 5. baskı, İstanbul 1982, s. 8.

Cengiz Aytmatov'un *Cemile* hikâyesi, klâsik edebiyatın mesnevilerinde ve halk hikâyelerinde karşılaştığımız türden büyük aşklardan birini konu olarak alır. Ancak, yasak aşk çerçevesinde birbirine doğru akan kadın ve erkeğin birbirlerine kavuşmalarıyla onlardan ayrılır. Klâsik edebiyatın *Leylâ ve Mecnûn*, *Yusuf ile Züleyha* ve *Ferhad ile Şirin* gibi mesnevileriyle halk hikâyelerinde idealize edilmiş aşkla karşılaşılr. Kavuşamayan sevgililerin birbirlerine karşı olan aşkları, buna bağlı olarak çektikleri ıstırap, 'aşkın varlık' a ulaşmada basamak görevi üstlenir. Cemile'nin ve Danyar'ın aşkları uğruna kalplerinin sesini dinleyerek geleneğin belirlediği yaşama tarzını, evlilik kurumunu hiçe sayıp birlikte kaçmalarıyla bu hikâye geleneğin belirlediği aşk anlayışının dışına çıkar. İnsanı kendi gerçekliğinde yakalar ve sergiler. *Cemile*, aşkın evlilik kurumu da dâhil olmak üzere her şeyin üstünde işlediğini ortaya koymasıyla, insanın iç sesini dinleyerek kendi gerçekliğini keşfetmesi ve yaşaması gerektiği fikrini getirmesiyle, saf ve tabîî bir aşkı sunmasıyla ilgi çekici bir hikâye olur.

Cengiz Aytmatov'un bu hikâyesi, gerçek aşkın toplum kurallarının, ahlâk değerlerinin, evliliğin, zenginliğin ve insan bedeninin ötesinde olduğunu, bir ruh kaynaşması hâlinde vücut bulduğunu gösterir. İnsanın hürriyeti, gerçekliği ve ruh zenginliği kendisinin dışında değil, yine kendi iç dünyasında gizlidir. İnsanın iç dünyasının derinliklerinde bir yerde, çoğu zaman kendisinin de farkında olmadığı, toplum baskılarından, katı kurallardan, çıkar ilişkilerinden korunabilmiş bir bölgede gizlenen bu zenginlik, zaman zaman belirerek onun hayatını renklendirir, güçlendirir ve sonunda insanı hayatın ritmine katılmaya yönlendiren yaşama coşkusunun kaynağına taşır. Önemli olan insanın bu zenginliği keşfedebilmesi, iç sesini bulup ortaya çıkarabilmesi ve kendisi olabilmesidir. Çünkü, ancak bu şekilde toplum baskısıyla, katı kurallarla kısırılmış benliğini ortaya çıkaracak, insanî özüne var olma ve yaşama hakkı tanıyan hürriyetine kavuşacaktır. Aşk, insanın kendisi olmasında, kendi varlığını gerçekleştirmesinde önemli bir hayat safhası ve ruh atılımıdır.

Kaynaklar

- Aragon, Louis, "Dünyanın En Güzel Aşk Hikâyesi", Cengiz Aytmatov, *Cemile*, (Çev. Şerif Hulûsi), Yeni Dünya Yayınları, 5. baskı, İstanbul 1982, s. 8.
- Aytmatov, Cengiz, *Elveda Gülsarı / Yüzyuze / Cemile/ Oğulla Görüşme / Askerin Oğlu*, (Çev. Mehmet Özgül), Cem Yayınevi, İstanbul 1993.
- Baudrillard, Jean, *Anahtar Sozcükler*, (Çev. Oğuz Adanır - Leyla Yıldırım), Paragraf Yayınevi, Ankara 2005.

- Hulûsi, Şerif, “Önsöz”, Cengiz Aytmatov, *Cemile*, (Çev. Şerif Hulûsi), Yeni Dünya Yayınları, 5. baskı, İstanbul 1982.
- Kaplan, Ramazan, “Kurgulama Tekniği Bakımından *Cemile* Hikâyesi”, Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni (8-10 Aralık 1998), Bildiriler, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 119-126.
- Korkmaz, Ramazan, *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Donüş İzlekleri*, Türksoy yay., Ankara 2004.
- Kolcu, Ali İhsan, *Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.
- Önertoy, Olcay, “*Cemile* Üzerine Bir Değerlendirme”, *Littera Edebiyat Yazıları*, nr. 5, Ankara 1994, s. 7-12.
- Strauss, Claud-Lévis, *Mit ve Anlam* (Çev. Şen Süer-Selahattin Erkanlı), Alan yayınları, İstanbul 1986.
- Taşdelen, Vefa, *Kierkegaard'ta Benlik ve Varoluş*, Hece Yayınları, İstanbul 2004.